

Kümbetle kervansaray arasındaki dikdörtgen planlı hamam küçük ölçülerdedir. Batıda sivri kemerli tonoz örtülü dikdörtgen bir soyunmalık mekânı vardır. Mekânın ortasında altıgen bir havuz bulunur. Kare planlı ve kubbeli ılıklık bölümüne sahip yapının sıcaklık bölümü de dikdörtgen planlı olup bir tonoz ve bir kubbeyle örtülmüştür. Batıda kare planlı ve kubbeli, güneyde dikdörtgen planlı ve sivri kemerli tonoz örtülü iki halvet mekânı bu sıcaklığa bağlanmaktadır. Doğu yönünde ince uzun dikdörtgen ve tonoz örtülü küllhan yer alır. Hamam yakın zamanda onarım geçirmiştir. Külliye yapıları arasında zikredilen cami tamamıyla değişikliğe uğramış ve yıkılan yapının yerine yeni bir cami inşa edilmiştir.

Külliyenin yakınında yer alan ve Kötür Köprüsü olarak da bilinen köprü, kervansaraya ulaşımı sağlayan bir konumda olduğu için Mama Hatun'a mal edilmektedir. Eski bir fotoğraftan, harap haldeki köprü'nün ayakları ve iki baştaki birer kemeri sağlam olmak üzere sekiz kemerli açıklıklı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde tabliyesi tamamen yıkık, ayakları da onarımlarla değişikliğe uğramış bir durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul 1936, s. 258-261; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1978, s. 77, rs. 51; Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Ankara 1982, s. 36; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri I: Selçuklu Dönemi*, Ankara 1986, s. 115-119; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1987, s. 45; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Ana Hatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 59; Aysıl Tükel Yavuz, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekan-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma", *IX. Vakıf Haftası Kitabı: 2-4 Aralık 1991*, Ankara 1992, s. 253-284; a.mlf., "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Tipolojisi", *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya 1995, s. 183-198; a.mlf., "Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, II/2, Ankara 1976, s. 187-204; Zafer Bayburtluoğlu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum 1993, s. 160-161; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1995, s. 173-176; Hakkı Önkol, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 437-443; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1997, s. 160-161; Hamza Gündoğdu, "Tercan ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", *Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan*, Ankara 1998, s. 218-233; Rıza Savaş, "Mama Hatun", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler*, Konya 2001, II, 233-240; Mustafa Kemal Şahin, "Tercan Mama Hatun Külliyesi'ndeki Taşçı İşaretleri", *Prof. Dr. Zafer Bay-*

burtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları, Kayseri 2001, s. 509-536; Hüseyin Yurttaş, "Tercan Mama Hatun Külliyesi Hakkında Bazı Düşünceler ve Yapılan Son Onarımlar", *a.e.*, s. 637-651; Can Binan, "Türbeler-Mama Hatun Türbesi", *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı* (nşr. Doğan Kuban), İstanbul 2002, s. 218-219; Haldun Özkan, "Saltuklu Mimarisi", *Türkler*, Ankara 2002, VIII, 72-82; Suut Kemal Yetkin, "Mama Hatun Türbesi", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara 1957, s. 75-92; a.mlf., "The Mausoleum of Mama Hatun", *The Burlington Magazine*, XCIX/650 (1957), s. 146-147; M. Kemal Özergin, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *TD*, XV/20 (1965), s. 141-170; Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu: Anatolia*, XI, Ankara 1969, s. 57-100.

AYŞE DENKNALBANT

MAMBOURY, Ernest

(1878-1953)

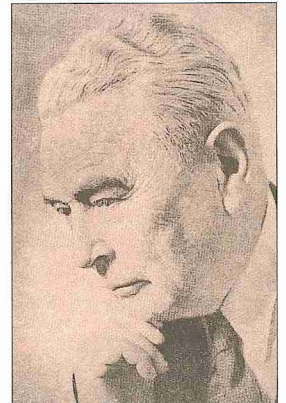
Türkiye hakkında çeşitli eserler yazan
İsviçreli ilim adamı, ressam.

İsviçre'nin Nyon şehrinde doğdu. Cenevre'deki Ecole des Arts Industriels'den mezun olduktan sonra Paris'e giderek Güzel Sanatlar Akademisi'nin seramik bölümüne devam etti. 1906'da yurduna döndüğünde resim öğretmenliğine tayin edildi. 1909'da izin alarak gittiği İstanbul'da bir taraftan tarihî eserleri incelemeye, bir taraftan da şehrin çeşitli yerlerinin yağlı boya tablolarını yapmaya başladı. İzni sona erince uzatma isteği kabul edilmediğinden istifasını vererek İstanbul'da kaldı ve buraya yerleşti.

Mamboury ressam ve resim öğretmeni olarak yetişmişti. Önce Mekteb-i Sanayi'de, arkasından 1921'den itibaren Galatasaray Lisesi'nde geometrik desen ve Fransızca öğretmenliği yaptı. Bu arada İstanbul'daki bazı yabancı ve azınlık okullarında çalıştı. Bir yandan da Türkiye'de araştırmalar yapan Batılı arkeologlara yardım ediyordu. Kapadokya kaya kiliselerinde incelemeler yapan Fransız misyoneri Guillaume de Jerphanion'un yanında bu tür çalışmalara başlayan Mamboury, I. Dünya Savaşı yıllarında Alman arkeologu Theodor Wiegand'ın İstanbul'daki Bizans imparatorluk sarayı araştırmalarına katıldı. 1912'de İshak Paşa mahallesi yangınından sonra Sultanahmet ile Marmara kıyısı arasındaki bölgede ortaya çıkan kalıntıların plan, kesit ve rölevelerini hazırlayarak topografik haritalar üzerine işledi. İsviçre vatandaşı olduğu için I. Dünya Savaşı, Mütareke ve işgal yıllarında İstanbul'da kalmaya devam edebildi. Fran-

sız işgal kuvvetleri tarafından 1921-1923 yıllarında, arkeolog R. Demangel idaresinde Sarayburnu ile Ahırkapı arasındaki alanda yaptırılan araştırmalara katıldı ve burada bulunan yapı kalıntılarının plan ve kesitlerini çizdi. Mamboury, 1925'ten sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü'nün yaptığı bazı araştırmalara da katılarak ortaya çıkarılan eserlerin planlarını çizdi. Bu arada Topkapı Sarayı'nda kütüphane okuma salonu haline getirilen eski Ağalar Camii'nin restorasyonuna yardımcı oldu; Halil Ethem Eldem'in Yedikule hakkındaki kitabına bir kısmı Bizans, büyük kısmı Fâtih Sultan Mehmed devri Türk yapısı olan hisarın planını çizmek suretiyle katkıda bulundu. Bunun dışında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin 1937'de Küçükçekmece ve 1942'de Mudanya'nın Alçakbayır mevkiinde yaptığı araştırmalara da katıldı.

Daha çok Bizans eserleriyle ilgilenmesine karşılık Mamboury Türk sanatı üzerine de neşriyatta bulundu. 1930'da Topkapı Sarayı Harem Dairesi'nin ziyarete açılması münasebetiyle bol resimli bir makalesiyle ("Le Harem des Sultans", *L'Illustration*, yıl 88, sy. 4553 [Paris 1930], s. 226-232) Ağalar Camii'ne dair bir yazısı ("Die Moschee Mehmeds des Eroberers und die neue Bibliothek im Serail des Sultans von Stambul", *Die Denkmalpflege*, sy. 5 [Berlin-Wien 1931], s. 161-167) basıldı. Halil Ethem Eldem'in 1933'te çıkan *Camilerimiz* başlıklı küçük kitabını genel bazı bilgilerle resimler ekleyip Fransızca olarak yayımladı (*Nos mosquées de Stambul*, İstanbul 1934). Romanya'daki dinî yapılarda Türk sanatı etkileri ("L'influence de l'art turc dans les constructions religieuses roumaines", *Les annales de Turquie*, yıl 6, sy. 3 [İstanbul 1936], s. 17-29), fetihten bugüne İstanbul'un gelişmesi ("Le développement d'Istanbul depuis la conquête jusqu'à nos jours", *Türkiye Turing ve Oto*

Ernest
Mamboury

mobil Kurumu Belleteni, yıl 7, sy. 16/89 [1937], s. 19-25), Eminönü'de Yenicami çevresinin istimlâki ("La place d'Eminönü et les parages de Sirkeci", *Ankara*, 16 ve 19 Aralık 1936) ve Yenicami Hünkâr Kasrı'nın yeni açılan meydanın biçimini bozduğu gerekçesiyle yıktırılmak istenmesi ("A travers le vieil Istanbul: La Yeni Cami et sa voûte", *Ankara*, 31 Mart 1938) hakkında makaleleri dışında yabancı ve yerli gazetelerle dergilerde de (*Revue de Turquie*, *Gazette de Lausanne*, *Journal de Genève*, *Ülüt*, *İlk Öğretim*, *La Turquie Kemalist*) Türkiye veya Türk sanatıyla ilgili yazıları çıktı.

Mamboury'nin en önemli yayınları bilimsel ağırlıklı turistik rehberleridir. Çok iyi düzenlenmiş bir plana göre hazırlanan bu rehberlerin ilki İstanbul'a dair olanıdır. 565 sayfalık eserde şehrin coğrafyası, Bizans ve Türk devirlerindeki tarihçesi, sanatı ve etnografyası gibi turistleri ilgilendiren yönlerinden başka eski eserleri düzenli bir sırayla tarihleri ve sanat özellikleriyle kısa biçimde tanıtılmış, ayrıca her eserin resminin veya planının verilmesine özen gösterilmiştir. Önce Fransızca olarak basılan kitabın (*Constantinople, guide touristique*, İstanbul 1925) Türkçe'si de çıkmıştır (*İstanbul, Rehber-i Seyyahin*, İstanbul 1925). 1929'da ikinci baskısı yapılan ve dünya çapında bir şöhrate erişen kitabın J. Ahlers tarafından Almanca (*Stambul-Reiseführer*, İstanbul 1930) ve İngilizce (*Constantinople*, İstanbul 1930) çevirileri de yayımlanmış, 1934'te Fransızca'sı üçüncü defa basılmıştır. Uzun yıllar sonra Mamboury, İstanbul rehberi konusunu tekrar ele alarak yeni buluntu ve yayınlara göre tamamlayıp önce Fransızca'sını (*Istanbul touristique*, İstanbul 1951), iki yıl sonra da M. Burr tarafından yapılan İngilizce tercümesini (*The Tourist's Istanbul*, İstanbul 1953) çıkarmıştır. İçişleri Bakanlığı ve Ankara Belediyesi'nin yardımlarıyla hazırladığı Ankara ve çevresine ait rehber ise 1933'te basılmıştır (*Ankara Guide touristique*, *Haïdar Pacha-Ankara*, *Bogaz-Keue*, *Euyuk*, *Sivri-Hisar et environs*, *Tchangri*, *Yozgat etc...*, Ankara 1933, 1934). II. Dünya Savaşı'ndan az önce Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Mamboury'ye büyük bir Türkiye rehberi sipariş etmişti. Fakat bu önemli projenin sadece İstanbul adalarına dair olanı bir kitap halinde basılabilmiş (*Les îles des Princes*, *Banlieue Maritime d'Istanbul*, İstanbul 1943), teslim ettiği bilinen Yalova ve çevresiyle Batı Anadolu şehirlerine dair yazdıkları basıl-

madan kalmıştır. Son yıllarında tamamlandığını bildirdiği Bursa, İzmit, Uludağ ve Galata hakkındaki rehberlerin ne olduğu ise bilinmemektedir. Ölümünden bir süre önce Mamboury iki rehber siparişini daha üstlenmişti. Bunlardan biri, iki cilt olması düşünülen *Baedeker* seyyah rehberleri gibi büyük bir Türkiye rehberinin bazı bölümleri, diğeri 1953 yılı içinde teslim edilmesi gereken, Paris'te Hachette Yayınevi'nin Guides Bleues dizisinde basılacağı bir Türkiye rehberi idi. Bunların ikincisi sonradan Robert Boulanger tarafından yazılarak 1958'de yayımlanmıştır.

Mamboury, Türkiye'de yaşadığı uzun yıllar boyunca topladığı pek çok değerli kitap, antika eşya ve özellikle İstanbul hakkında sayısız not, resim ve krokiye sahip bulunuyordu. Bunlar, vasiyeti gereği Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Dartmouth Oaks Araştırma Enstitüsü'ne taşınmış. Kitaplarından pek azı ise İstanbul'da kurulan Amerikan Enstitüsü'nün kütüphanesine bırakılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Le jubilé d'Ernest Mamboury", *TTOK Belleteni*, sy. 76 (1948), s. 28-30; Ph. Schweinfurth, "Nachruf an einen Schweizer Byzantinisten", *Neue Zürcher Zeitung*, Zürich 19.11.1953; "Ernst Mamboury, professeur et savant archéologue n'est plus", *Courrier de la Côte*, Dijon 10.11.1953; Semavi Eyice, "Ernest Mamboury (1878-1953)", *TTK Belleteni*, XVII/67 (1953), s. 393-411; a.mlf., "Ernest Mamboury", *DBİStA*, V, 283-285.

SEMAVİ EYİCE

MA'MER b. MÜSENNÂ

(معر بن المنى)

Ebû Ubeyd Ma'mer
b. el-Müsenâ et-Teymî el-Basrî
(ö. 209/824 [?])

Arap dili ve edebiyatı, tefsir, ahbâr
ve nesep âlimi.

110 (728) yılında Basra'da doğdu. Kureys'in Teym koluna nisbeti bu kabilenin âzatlılarından (mevâli) olması dolayısıyla. Babası veya dedesinin, el-Cezîre'deki Rakka yakınlarında yahut İran'daki Şırvan civarında bulunan Bâcervân köyünden yahudi asıllı bir aileye mensup olduğu kaydedilmektedir. Ma'mer, Basra Mektebi'nin önde gelen âlimleri Halef el-Ahmer, Ebû Zeyd el-Ensârî ve Asmaî'den, ayrıca Ebû Amr b. Alâ, İsbâ b. Ömer es-Sekafî, Yûnus b. Habîb, Ahfeş el-Ekber'den ders aldı. Kendisinden Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ebû Ömer el-Cermî, İbn Sellâm el-Cumahî, İbn Şebbe, İbnû's-Sikkî, İshak

el-Mevsilî, Ebû Osman el-Mâzinî, Ali b. Mugire el-Esrem, Ebû Hâtim es-Sicistânî, şair Ebû Nûvâs gibi âlimler faydalandı. Hayatının hemen tamamını Basra'da geçiren Ma'mer birkaç defa Bağdat'ı ziyaret etti. 188'de (804) Bermekî Veziri Fazl b. Rebî'in davetiyle Bağdat'a gidip Asmaî ile birlikte Hârûnürreşid'in huzuruna çıktı. Oradaki ilmi ve edebî sohbetlere katıldı (krş. Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 42, 108, 147, 255; Ebû Hayyân el-Endelûsî, s. 146). Halife Me'mûn zamanında Basra'da vefat eden Ma'mer b. Müsenâ'nın ölümüyle ilgili olarak 207-213 (822-828) yılları arasında değişen tarihler zikredilir.

Ma'mer, Arap olmayan unsurların Araplar'a karşı başlattığı Şuûbiyye hareketinin taraftarlarındandır. Araplar'ın kusurlarıyla neseplerine dair yazdığı eserler, Şuûbiyye hareketinin Araplar'a yönelttiği eleştiriler için bilimsel doküman ve malzeme teşkil etmiştir. Hâricîler'in Süfriyye veya İbâziyye koluna mensup olmakla birlikte *Mecâzû'l-Kur'ân*'ında bunu hissettirecek en küçük bir ize dahi rastlanmamaktadır.

Câhiz, "Veryüzünde ilimleri Ma'mer'den daha iyi bilen ne bir Hâricî ne de bir İcmâî (Sünnî) vardır" ifadesiyle onun Araplar arasında bilinen ilimlerdeki (el-ulûmü'l-Arabiyye) seviyesini belirtmiştir. Müberred'e göre de Ma'mer şiir, garîb kelimeler, ahbâr ve nesep sahasında seçkin bir âlimdir. Bununla beraber onun bir tek mısraı bile gramer hatası yapmadan okuyamayacağını iddia eden birçok hasmı vardı. Ma'mer garîb lugatlar, şiir ve nahivle en güçlü olduğu eyyâmü'l-Arab, ensâb ve ahbâr alanlarında yoğunlaşmış, Câhiliye devrine ve İslâmiyet'in ilk iki asrına ait eyyâm ve ahbârın büyük bir kısmı onun çalışmaları sayesinde intikal etmiştir. Bu alanlarda derin bilgiye sahip olmasında diğer faktörlerin yanında çöle ve bedevilere yakın bir yer sayılan Basralı oluşunun da rolü vardır. Arap edebiyatı ve kültür tarihinin en önemli kaynaklarından olan *Kitâbü'l-Eğânî*'nin temel kaynağını Ma'mer'den yapılan nakiller oluşturur. Taberî ve İbnû'l-Esîr gibi tarihçiler zikrettikleri olayların birçoğunda ona dayanmışlardır. Garîbü'l-hadîse dair ilk eser de Ma'mer tarafından yazılmıştır.

Eserleri. Tarihî rivayetler ve edebî materyallerle ilgili derlemelerinin yanı sıra Kur'an ve hadise dair filolojik eserler de telif etmiş olan Ma'mer'in 200'den fazla çalışmasının bulunduğu kaydedilmektedir. Bunlardan 105'inin adı ilk defa İbnû'n-